

Η ελληνική γεωργία ενώπιον των νέων συνθηκών και θεσμικού πλαισίου

Κ. Παχάκη

Περίληψη

Η γεωργία, διεθνώς, βρίσκεται στο μέσον μιας ριζικής αναθεώρησης του θεσμικού της πλαισίου. Ταυτόχρονα, και υπό την πίεση της γενικότερης τάσης για φιλελευθεροποίηση και απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, ευρίσκεται ενώπιον μιας αλλαγής στάσης εκ μέρους αυτών που διαμορφώνουν πολιτική, αλλά και εκ μέρους της επιστημονικής σκέψης και της κοινής γνώμης. Ειδικά η Κοινοτική γεωργία, που ως τώρα υποστήριζε την επιβίωση της γεωργίας σε όλα τα κράτη-μέλη και σε τοπικό επίπεδο, αντιμετωπίζει ένα καταγίγισμο κατηγοριών ότι απολαμβάνει ενός καθεστώτος που είναι απαγορευτικό για τις γεωργίες άλλων χωρών, ενώ στο εσωτερικό της επιβαρύνει τον καταναλωτή, τον φορολογούμενο και το περιβάλλον.

Απέναντι σ' αυτή την πολιτική και ιδεολογική επίθεση κατά της αποκεντρωμένης γεωργίας και των παραδοσιακών υποστηρικτικών της πολιτικών, αναπτύσσεται ένας άλλος προβληματισμός που συνοψίζεται στο ότι η γεωργία, για κάθε χώρα, προσφέρει πολύ σημαντικά για την κοινωνική ευημερία αγαθά, που έχουν δημόσιο χαρακτήρα και δικαιολογούν έτσι το κοινωνικό κόστος και το δημόσιο ενδιαφέρον για την εξασφάλισή τους. Ιδιαίτερα τονίζεται η σημασία του τομέα ως παραγωγού τροφίμων, εξ αιτίας της οποίας καμμιά χώρα δεν επιθυμεί να χάσει τον έλεγχο του εφοδιασμού και των ποιοτικών επιλογών στον κρίσιμο τομέα της διατροφής. Επίσης αναδεικνύεται η σημασία του για τη βιωσιμότητα των αγροτικών κοινοτήτων, για την διαχείριση του αγροτικού χώρου και για τη διατήρηση των γεωργικών πόρων, του βιολογικού κεφαλαίου και της τεχνογνωσίας, που αποτελούν ένα πολύτιμο κοινωνικό κεφάλαιο για κάθε χώρα. Ο διάλογος αναπτύσσεται όμως σε ένα κλίμα πιέσεων και αντιπαράθεσης και σε ένα πλαίσιο που έχει ήδη προδιαγράψει την αναμόρφωση των γεωργικών πολιτικών προς την κατεύθυνση της μείωσης της στήριξης και του ανοίγματος των αγορών (GATT '94).

Σ' αυτό το πλαίσιο η ελληνική γεωργία καλείται να αξιολογήσει την θέση της ως ενός ασθενούς εταίρου, που δεν έχει αναπτύξει τεχνικό ή εμπορικό προβάδισμα αλλά ούτε και οργανωθεί ακόμη για να αξιοποιήσει τα ποιοτικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη που προσφέρει. Και γι' αυτό κινδυνεύει να υποστεί βίαιες ανακατατάξεις από τις προϊούσες αλλαγές στην πολιτική.

Η εργασία αυτή παρουσιάζει με κάποια λεπτομέρεια τους διεθνείς προβληματισμούς από την άποψη των υποστηρικτικών της τοπικής γεωργίας επιχειρημάτων, δείχνει τις κύριες αλλαγές που έχουν επέλθει στο θεσμικό πλαίσιο, και κάνει μια μακροσκοπική θεώρηση της ελληνικής

γεωργίας από την άποψη της σημασίας της για την εθνική οικονομία και της προβληματικής πορείας της την περασμένη δεκαετία. Από όλα τα πιο πάνω συνάγονται μακροχρόνιες κατευθύνσεις πολιτικής (οι βραχυχρόνιες είναι προδιαγεγραμμένες από τις κοινοτικές πολιτικές) που γνώμονα έχουν την διατήρηση της βιωσιμότητας του τομέα, και μάλιστα σε μέγεθος τέτοιο που να εξασφαλίζονται τα δημόσιου ενδιαφέροντος αγαθά που συνδέονται με αυτόν.

Έτσι, στο πρώτο κεφάλαιο βλέπουμε ότι οι ιδιαιτερότητες της γεωργίας που παράγει όχι μόνον εμπορεύσιμα αγαθά αλλά και υπηρεσίες δημόσιου χαρακτήρα και κρίσιμης σημασίας, καθώς και οι ιδιαιτερότητες των περιοχών που έχουν μεγάλη εξάρτηση απ' αυτήν, έχουν αναγνωρισθεί γενικά και υποστηρίζουν την ιδιαίτερη μεταχείρισή της στα πλαίσια των διεθνών διαπραγματεύσεων. Οι δε συνεχιζόμενοι προβληματισμοί αποκαλύπτουν όλο και περισσότερα σημαντικά για την κοινωνική ευημερία στοιχεία που συνδέονται με την αποκεντρωμένη άσκηση της γεωργίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο βλέπουμε ότι με το νέο πλαίσιο ελαττώνεται βαθμιαία η στήριξη στα προϊόντα και αντικαθίσταται με παγιωμένες, στάσιμες ενισχύσεις προς τους αγρότες, συνδεδεμένες όχι με την παραγωγή αλλά με τις λοιπές υπηρεσίες που ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο. Πράγμα που μπορεί να οδηγήσει σε μεγάλης έκτασης συρρίκνωση πολλών κλάδων, αν η αποσύνδεση αποκαλύψει τιμές αγοράς έστω κι ελάχιστα ασύμφορες για τον παραγωγό. Οι επί μέρους κλάδοι θα βοηθούνται μόνο έμμεσα με την ενίσχυση συλλογικών δράσεων. Πράγμα που αναδεικνύει την απόλυτη ανάγκη καλλιέργειας πνεύματος συλλογικής δράσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο βλέπουμε ότι η γεωργία έχει μεγάλο βάρος για την ελληνική οικονομία: τόσο σε εθνικό επίπεδο (για τη διατροφική αυτοδυναμία και τις εξαγωγές) όσο και σε περιφερειακό (για την απασχόληση, τα οικογενειακά εισοδήματα, τις επενδυτικές ευκαιρίες). Όμως οι εξελίξεις στα μακροοικονομικά μεγέθη του τομέα είναι τόσο δυσμενείς ώστε δημιουργούν ανησυχίες για τις προοπτικές του. Ιδίως η πορεία των πραγματικών τιμών παραγωγού είναι τόσο πτωτική, ώστε όλα τα κρίσιμα μεγέθη να έχουν αρνητική εξέλιξη. Ως συνέπεια, προκύπτουν αναδιαρθρώσεις στις εκμεταλλεύσεις με πολωτική κατεύθυνση, αύξηση του ποσοστού των πολύ μικρών μονάδων και συρρίκνωση των μεσαίων μεγεθών. Κατά μέσο όρο εμφανίζεται μεγαλύτερη η συμμετοχή των “εμφανών δαπανών” (για μη ιδιόκτητους συντελεστές και εισροές), πράγμα που σημαίνει μεγαλύτερη ευαισθησία στις συνθήκες παραγωγής και διάθεσης. Υπό το νέο καθεστώς, που ελαττώνει δραστικά την στήριξη της παραγωγής, ο κίνδυνος συρρίκνωσης δεν μπορεί να αγνοηθεί.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, των κατευθύνσεων πολιτικής, υποστηρίζεται ότι είναι πλέον πρωταρχικής σημασίας η προσπάθεια, μέσω συλλογικής δράσης, για εξασφάλιση θέσης στις αγορές αλλά και για αξιοποίηση της προσφοράς των μη εμπορεύσιμων, ώστε να συμβάλλουν στην επιβίωση των

εκμεταλλεύσεων. Επί πλέον είναι απαραίτητη η συμμετοχή των φορέων της γεωργίας σε όλα τα βήματα κοινωνικού διαλόγου, ώστε να συνειδητοποιηθεί η σημασία της τοπικής γεωργίας από το κοινωνικό σύνολο, αλλά και η ανάγκη κοινωνικής και περιβαλλοντικής υπευθυνότητας από τους γεωργούς.

Επίσης είναι ανάγκη να προωθηθεί ο ουσιαστικός εκσυγχρονισμός του τομέα, με κύριο στοιχείο την αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού. Για τα πιο πάνω, υποστηρίζεται, είναι ανάγκη να καταστεί πιο αποτελεσματική η “κοινωνική διαχείριση” (social management) που θα κινητοποιήσει και θα διευκολύνει τη δράση των επί μέρους φορέων. Σ’ αυτό πρέπει να παίξουν ενεργητικό ρόλο τόσο οι φορείς της διοίκησης όσο και η επιστημονική κοινότητα.

Στο παράρτημα δίνεται μια συνοπτική παρουσίαση της κοινής οργάνωσης της αγοράς κατά κλάδο, με στοιχεία των πρόσφατων αλλαγών, και η αναλυτική μορφή ορισμένων πινάκων που αφορούν τις επενδύσεις του πρωτογενούς τομέα κατά νομό (Νόμου 1892/90), την μακροχρόνια εξέλιξη του εξωτερικού γεωργικού ισοζυγίου (1981-1997), και την εξέλιξη του ισοζυγίου χρήσης των κυριότερων γεωργικών προϊόντων (1980-2004).